

Dubravko Kučanda
Pedagoški fakultet
L. Jägera 9, HR-31000 Osijek

O LOGIČKOM SUBJEKTU

U članku se govori o sintaktičkim, semantičkim i pragmatičkim aspektima analize logičkih subjekata. Kontrola elipse implicitnog subjekta infinitiva u hrvatskom je jeziku određena pragmatičkim čimbenicima. U najvećem broju rečenica sa subjektom u dativu dativ je i kontrolor implicitnog subjekta infinitiva. Glagoli koji dozvoljavaju kontrolu elipse subjekta mogu se grubo semantički podijeliti u glagole prisile i u glagole dopuštanja.

0. Uvod

U zapadnoeuropskoj se jezikoslovnoj tradiciji mogu razlučiti dva temeljna pristupa opisu subjekta. Prvi je pristup bio semantički orijentiran i izjednačavao je subjekt s vršiteljem radnje, odnosno sa semantičkom ulogom agens. Drugi bi se pristup mogao suvremenim jezikom opisati kao pragmatički, jer su predstavnici toga smjera subjekt definirali kao »ono o čemu se govori«, a to je česta definicija pragmatičke funkcije *topic* u suvremenoj lingvistici. Tamo gdje se semantički pojam *agens* i lingvistički pojam *subjekt* nisu podudarali (kao na primjer u pasivnim rečenicama), pribjegavalo se dvodiobi subjekta na gramatički i logički, pri čemu je taj posljednji odgovarao semantičkom pojmu agensa¹. Osim na vršitelja radnje u pasivnoj rečenici, pojam logičkoga subjekta odnosio se i na *subjekt* u jednom od kosih padeža, najčešće u dativu, pa je taj tip ustrojstva postao poznat u inozemnoj lingvističkoj literaturi kao *Dative Subject Construction* (DSC) (usp. Sridhar 1979), bez obzira na to o kojem se kosom padežu radilo. Pragmatički definiran subjekt nazivao se još i psihološki ili obavijesni subjekt tako da se teorijski moglo dogoditi da rečenica ima tri subjekta: gramatički, logički i psihološki. Unatoč tako velikom broju *subjekata*

---

¹ Logičkom subjektu (odnosno semantičkoj funkciji agens) odgovaraju i dubinski subjekt u standardnom modelu transformacijsko generativne gramatike i Allertonov valencijski subjekt (Allerton 1980).

implicitno je ili eksplicitno prevladavalo mišljenje da je subjekt jezična kategorija, pa su se gore spomenuti atributi koristili uz riječ *subjekt* najčešće onda kada se gramatička predodžba nije poklapala s ostalim predodžbama o subjektu. Ideja da su u subjektu stopljene sintaktičke, semantičke i pragmatičke funkcije prisutna je i u novijim lingvističkim istraživanjima. Keenan (1976) navodi velik broj semantičkih i pragmatičkih svojstava kao univerzalne karakteristike subjekta, a Comrie (1981) smatra da je tipičan subjekt sjecište semantičke funkcije agensa i pragmatičke funkcije *topic*. Aarts (1997:8) također definiira subjekt pomoću semantičkih i pragmatičkih kriterija: »We can now define the *Subject* of a sentence as the constituent that on the one hand tells us who performs the action denoted by the verb (i. e. who is the Agent), and on the other hand tells us who or what the sentence is about.«

Utjecaj gramatike i predodžaba o subjektu kao vršitelju radnje utjecali su i na uporabu tog pojma u svakodnevnom jeziku pa često čujemo da se govori o gospodarskim subjektima, subjektima proizvodnje ili o tome da učenici trebaju biti subjekti a ne objekti u nastavnom procesu. U svim tim izrazima subjekt asocira na aktivnost, promjenu, kontrolu, samostalnost, dakle na karakteristike semantičke funkcije agensa.

Oba gore spomenuta temeljna pravca zastupljena su i u tradicionalnim gramatikama hrvatskog jezika: »Subjekt je onaj dio rečenice koji pokazuje tko nešto radi ili dio o kojem se govori.« (Brabec—Hraste—Živković 1965:193). Uvidjevši probleme koje za takovu definiciju subjekta predstavljaju i veoma jednostavne rečenice kao *Marku je narasla kosa* ili *Ozeble su mi ruke*, novije su se gramatike okrenule definiciji subjekta na temelju sročnosti: »Subjekt je onaj član koji se u rečenicu uvrštava po sročnosti s predikatom, ukazujući na što se odnosi obavijest sadržana u predikatu.« (Težak—Babić 1992:198). Prema Barić *et al.* (1979:332) subjekt ima gramatičke kategorije roda, broja i padeža, i obvezno se slaže s predikatom u licu i broju². Tvrdnja da predikat svojim karakteristikama jednoznačno otvara mjesto subjektu previše je kroatocentrična da bi mogla poslužiti za ikakovu usporedbu karakteristika subjekta u hrvatskom i kojem drugom jeziku jer, kao što kaže Keenan (1976), ako se koristimo različitim kriterijima da bismo identificirali subjekte u različitim jezicima, onda pojam subjekta jednostavno nije općejezična kategorija i sva univerzalistička poopćavanja koja se temelje na pojmu subjekta nisu zapravo nikakva poopćavanja. Sročnost nije autonomno svojstvo glagola, nego je sročnost suodnos između dva jezična elementa tako da ako jedan element ima određene karakteristike, i drugi ih element mora imati kada stupa u suodnos s prvim elementom. Osim toga, sročnost nije nužno obilježje subjekta kao lingvističke kategorije jer

---

² Rod, broj i padež ne mogu biti gramatička svojsva subjekta jer ista svojstva imaju i direktni i indirektni objekt. To su svojstva nominalnih izraza bez obzira na njihovu sintaktičku funkciju.

postoje jezici u kojima se glagol ne slaže sa subjektom nego se slaže s objektom i jezici u kojima se glagol slaže i sa subjektom i s objektom (usp. Blake 1994). U engleskom se, na primjer, slaganje subjekta i predikata kod većine glagola pokazuje samo u opoziciji trećega lica jednine prema svim ostalim licima, i to samo u prezentu³. Sročnost je, doduše, važna, ali ne i nužna osobina subjekta u općoj lingvističkoj karakterizaciji subjekta i zato je potrebno utvrditi i druge morfološke i sintaktičke osobine subjekta.

Budući da je subjekt definiran na temelju sročnosti s predikatom, problem predstavljaju rečenice bez subjekta u nominativu, ali s imenskim izrazom koji se tradicionalno opisuje kao logički subjekt, jer u takvim rečenicama »logika govori što je subjekt« (usp. Težak–Babić 1969:166; Brabec–Hraste–Živković 1965:193)⁴. Iz takva pristupa opisu subjekta teško je zaključiti je li subjekt za spomenute gramatičare lingvistička ili misaona (logička) kategorija.

U nastavku ovog izlaganja pokazat ćemo da takozvani subjekt u kosim padežima (logički subjekt) uopće nije subjekt. Prije toga nužno je nešto reći o karakteristikama tipičnog subjekta.

1. O sintaksi, semantici i pragmatici logičkog subjekta

Svojstva subjekta mogu se podijeliti na svojstva kodiranja i svojstva ponašanja i kontrole. Jezici se služe dvama sredstvima za kodiranje gramatičkih relacija subjekta i objekta. Flektivni jezici kao što je hrvatski služe se padežnim kodiranjem, dok se analitički jezici kao engleski služe redom riječi. Između ta dva formalna sredstva postoji korelacija koju Keenan (1978) naziva načelom kovarijacije funkcionalnih ekvivalenata (*The Principle of Covariation of Functional Equivalents*). Naime, što neki jezik ima razvijeniju fleksiju kao sredstvo kodiranja gramatičkih relacija, to mu je, općenito gledano, red riječi slobodniji, i obratno, jezici sa siromašnom fleksijom i sustavom sročnosti često se koriste redom riječi kao osnovnim sredstvom kodiranja gramatičkih relacija subjekta i izravnoga (direktnoga) objekta. Treće formalno sredstvo, kongruencija, u oba je jezika obvezno, ali ne i jedino sredstvo kodiranja subjekta⁵. Od svojstava ponašanja, transformacije podizanja (*Subject to Object Raising* i *Subject to Subject Raising*) najpouzdaniji su test za dokazivanje subjektnog statusa nekog izraza.

---

³ Izuzetak od tog poopćavanja predstavlja glagol *be* 'biti', koji u prezentu ima posebne oblike za sva tri lica jednine, i dva za množinu, te modalni glagoli, koji imaju isti oblik za sva lica jednine i množine.

⁴ Za definiciju subjekta u hrvatskom na temelju sročnosti problematične su i takozvane binominativne rečenice, u kojima se predikat slaže i sa subjektom i s nominalnim dijelom predikata (*Ivana je učiteljica*). Bez dodatnih sintaktičkih i semantičkih kriterija sročnost je nedostatna da bi se u takvim rečenicama jednoznačno odredili subjekt i predikat.

⁵ Comrie (1984a) navodi da je u nekim jezicima kongruencija jedino sredstvo kodiranja gramatičkih relacija.

U engleskom, na primjer, samo se subjekt zavisne rečenice može podići u položaj objekta glagola *believe*, kao u (2):

- (1) *John believes that Peter loves Mary.*
- (2) *John believes Peter to love Mary.*

Podizanje objekta zavisne rečenice daje neovjereni rezultat:

- (3) **John believes Mary Peter to love.*

Budući da se *there* u egzistencijannim rečenicama, *it* u meteorološkim predikacijama, prijedložni izrazi u položaju subjekta – pri toj transformaciji ponašaju na isti način kao i nominalni izrazi u funkciji subjekta, može se zaključiti da su u engleskom i to subjekti:

- (4) *John believes there to be a lion in the garden.*
- (5) *John believes it to be raining in Chicago.*
- (6) *In those days they believed from Aix to Nice to be the most grueling part of the race.*

Osim gore navedenih tipova subjekta u engleskom se i dijelovi idiomatskih izraza ponašaju kao subjekti (*They believe tabs to have been kept on Jane Fonda*). Osim tih karakteristika subjekt ima i neka druga svojstva, kao što su kontrola refleksivizacije (*John is shaving himself* ali ne **John is talking about herself*) i kontrola elipse implicitnog subjekta u dopunskim infinitivnim izrazima.⁶ Ta se dva posljednja svojstva najčešće navode u lingvističkoj literaturi kao dokaz da su i dativ i drugi imenski izrazi subjekti u rečenicama koje ne sadrže subjekt u nominativu.

Takozvani subjekt u kosom padežu (logički subjekt) karakteriziraju dva anomalna sredstva kodiranja subjekta: kosi padež i odsutnost sročnosti s predikatom. Osim u hrvatskom (*Meni je hladno*) i njemačkom (*Mir ist kalt*) takozvani subjekt u dativu javlja se i u velikom broju drugih arealno i genetski nepovezanih jezika. Ovdje navodimo nekoliko primjera iz literature zajedno s njihovim izvornim glosama i prijevodom na engleski.⁷

- (7) islandski (Andrews 1982:463)
Mér er kalt.
Me-Dat is cold
»I'm cold.«

---

⁶ Ovdje se radi jednostavnosti izlaganja služimo uobičajenom terminologijom i govorimo o kontroli implicitnog subjekta infinitiva (usp. Comrie 1984b; 1985) iako tu terminologiju zapravo smatramo neprimjerenom jer se tu radi o argumentu predikata koji bi bio subjekt da predikat ima finitni oblik.

⁷ U glosama izvornih primjera koriste se sljedeće kratice: Nom/N = nominativ; Dat/D = dativ; Gen = genitiv; Acc = akuzativ; REFL = refleksivni morfem; PRED = predikat; INSTR = instrumental; TOP = *topic*; ACT = *actor*; DF = *directional focus*; IF = *instrumental focus*.

- (8) kanada (Sridhar 1979:102)
avanige jvara bantu
him-Dat fever came
»He got a fever.«
- (9) bengalski (Klaiman 1981:20)
taar asukh hoyeche
he-Gen illness has become
»He is unwell.«
- (10) kečua (Cole–Hermon 1981:12)
Juzi-ta rupa-n
Jose-Acc be hot
»Jose is hot.«
- (11) Choctaw (Davies 1986:86)
Holisso am-ihaksi-tok
book me-Dat forget past
»I forgot the book.«

Odsutnost kongruencije između takozvanog subjekta u kosom padežu i predikata svakako je jedan od najjačih argumenata u prilog tvrdnji da se tu uopće ne radi o subjektu, na što ukazuju i mnogi naši autori (npr. Barić *et al.* 1979, Katičić 1986), iako ne smatramo da sročnost treba uzeti kao definirajuću karakteristiku subjekta u općelingvističkoj teoriji. Predstavnici hipoteze o subjektu u dativu nisu mogli pronaći neko plauzibilno rješenje pa su najčešće nudili *ad hoc* rješenja koja zapravo ne objašnjavaju nedostatak kongruencije između dativa i predikata. Sridhar (1979), na primjer, kaže da se hipoteza o subjektu u dativu susreće s problemom kako objasniti kongruenciju, jer u rečenicama sa subjektom u dativu i nominalnim izrazom u nominativu kongruenciju ne određuje dativ već nominativ. No, prema istome autoru, to je samo prividan problem jer transformacijska gramatika postulira različite faze u derivaciji rečenica, a njihova je je zadaća upravo ta da objasni takove slučajeve. »The explanation will be along the following lines: the dative NP indeed originates as the subject in the DSC and acts like a subject, but *at the stage of derivation* at which the rule of verb agreement applies, the dative NP is no longer the subject hence its failure to control verb agreement. In other words, the DSH involves the positing of a relation changing rule, that, in effect, changes the underlying subject into an indirect object (hence the dative marking) and the underlying object into surface subject (hence the nominative case marking and verb agreement).« (Sridhar 1979:120).

Unatoč odsutnosti tog značajnog svojstva subjekta, čini se da dativ ima druga dva svojstva koja ga čine subjektom, iako ne tipičnim subjektom. Prema podacima iz literature subjekti u kosom padežu jesu kontrolori ili žrtve elipse subjekta u dopunskim infinitivnim ili gerundivnim klauzulama u sljedećim jezicima: bengalski (Klaiman 1981), hinduski (Kachru–Kachru–Bhatia 1976),

malajalamski (Mohanani 1982), kanadski (Sridhar 1976, 1979), choctaw (Davies 1986), kečuanski (Cole–Hermon 1981) i moderni islandski (Zaenen–Maling–Thráinsson 1985). Jezici u kojima je subjekt kontrolor refleksivizacije uključuju bengalski (Klaiman 1981), hinduski (Kachru–Kachru–Bhatia 1976), kanadski (Sridhar 1976, 1979), malajalamski (Mohanani 1982), kečuanski (Cole–Hermon 1981), japanski (Perlmutter 1984), ruski (Perlmutter 1984) i choctaw (Davies 1986). Elipsu kosog subjekta ilustriraju rečenica (12) iz Zaenen–Maling–Thráinsson (1985), a kontrolu refleksivizacije (13) iz Sridhar (1979), (14) iz Davies (1986) i (15) iz Perlmutter (1980):

- (12) Hann seigist vera duglegur, en finnst verkefnið of þungt.
he(N) says-self to-be diligent but finds the homework too hard.
He says he is diligent, but finds the homework too hard. «
- (13) sōmanige tānu fumba ishta
Soma(D) self much liking
»Soma is very fond of himself. «
- (14) Lli- am- ahchiba- h
REFL IDAT tired PRED
»I am tired of myself. «
- (15) Мне жалъ себя.
me-DAT sorry REFL
»I feel sorry for myself. «

Kontrolu refleksivizacije treba uzeti s velikom dozom opreza jer se pod refleksivnim konstrukcijama često podrazumijeva bilo koja konstrukcija koja odgovara engleskoj konstrukciji s morfemom *-self-selves* bez obzira na to radi li se o tranzitivnosti ili ne. Naime, refleksivne su konstrukcije tranzitivne i sama prisutnost morfema koji inače služi za obilježavanje refleksivnosti nije dovoljna garancija da je konstrukcija doista refleksivna. Na primjer, u (13) glagol je tranzitivan i refleksivna je zamjenica koreferencijalna sa subjektom koji ima semantičku ulogu agens. S druge strane, (14) ne sadrži tranzitivan predikat niti se subjekt može opisati kao agens, što je nužno svojstvo pravih refleksivnih konstrukcija, a isto vrijedi i za (15). Razliku u kontroli refleksivizacije najbolje pokazuju parovi rečenica sa sličnim ili približno sličnim predikatima, ali različitim subjektima.

- (16a) Ivan žali svoju sestru.
(16b) *Ivanu je žao svoje sestre.
(17a) Ivanu je udobno u njegovoj kući.
(17b) **Ivanu je udobno u svojoj kući.
(18a) Njemu prija njegovo vino.
(18b) *Njemu prija svoje vino.

Gornji primjeri pokazuju da su rečenice s povratno-posvojnom zamjenicom *svoj* teško prihvatljive kad im je antecedent *subjekt* u dativu, tako da se one ne mogu uzeti kao pouzdan dokaz da je dativ ovdje doista i subjekt.

Sam postupak dokazivanja relevantnosti nekog sintaktičkog procesa za opis gramatičke relacije najbolje ilustrira metodologija kojom se služe predstavnici relacijske gramatike (npr. Perlmutter 1980; 1983) Da bi dokazao da i dativ može biti subjekt, Perlmutter (1980) koristi sljedeći postupak, koji se sastoji od nekoliko faza. Prvo je potrebno pokazati da nedvojbeni subjekt u nominativu može biti antecedent refleksive zamjenice, kao u (19):

- (19) *Борис мне рассказал анекдот о себе.*
NOM me-DAT told joke about REFL
»Boris told me a joke about himself/*myself.«

Nakon toga je potrebno pokazati da antecedent refleksivne zamjenice može biti i subjekt pasivne rečenice, što znači da refleksivizacija ne ovisi o semantičkoj ulozi subjekta:

- (20) *Ребенок был отправлен к своим родителям.*
child was sent to REFL's parents
»The child was sent to his parents.«
- (21) *Эта книга была куплена Борисом для себя.*
this book was bought INSTR for REFL
»This book was bought by Boris for himself.«

Kao što se vidi iz (20) i (21), antecedent refleksivne zamjenice može biti ne samo subjekt pasivne rečenice već i instrumental *Borisom*, koji odgovara agensu u aktivnoj rečenici, a u pasivnoj je rečenici prema terminologiji relacijske gramatike nezaposleni član relacije. Budući da i dativ može biti antecedent refleksivne zamjenice, to pokazuje da je taj dativ subjekt na početnoj razini analize, kao u primjeru (15), koji ovdje ponavljamo kao (22):⁸

- (22) *Мне жаль себя.*
me-DAT sorry REFL
»I feel sorry for myself.«

Na temelju gore navedenih dokaza, Perlmutter (1980) postulira sljedeće pravilo o antecedentu refleksivne zamjenice u ruskom: »*Necessary condition on antecedents of reflexives in Russian*: Only a nominal heading a 1-arc can serve as antecedent of a reflexive.« (Perlmutter 1980:207), odnosno Perlmutter smatra da je koreferencijalnost između refleksivnog morfema i nekog nominalnog izraza dovoljan dokaz da je taj nominalni izraz bio subjekt na nekoj od prethodnih razina sintaktičke analize.

Drugi test koji se koristi pri dokazivanju subjektnog statusa dativa jest kontrola elipse implicitnog subjekta dopunskog infinitivnog izraza kao u (23) i (24).

- (23) *John promised Peter to leave.*
(24) *John persuaded Peter to leave.*

U (23) implicitni subjekt infinitiva *to leave* koreferencijalan je sa subjektom,

---

⁸ U relacijskoj se gramatici za subjekt u dativu koristi pojam *Inversion 3*, koji sugerira da je dativ subjekt na početnoj, a indirektni objekt na završnoj razini analize.

tj. rečenica znači isto što i (23a), dok je u (24) koreferencijalan s objektom pa rečenica znači isto što i (24a):

(23a) *John promised Peter that he (John) would leave.*

(24a) *John persuaded Peter that he (Peter) should leave.*

U hrvatskom, pored subjekta u nominativu (rečenica 25), kontrolori elipse implicitnog subjekta infinitiva mogu još biti i direktni objekt u (26) i (27) i indirektni objekt u (28) i (29):

(25) *Nije ih htio poslušati.*

(26) *Gonili su ga konje hraniti.*

(27) *Tjerali su ga učiti.*

(28) *Otac je pomogao sinu završiti studij.*

(29) *Dopusti joj prenočiti s njime.*

Broj glagola uz koje direktni ili indirektni objekt mogu biti kontrolori elipse implicitnog subjekta infinitiva nije, doduše, velik (usp. popis u Katičić 1986: 472), ali ipak opovrgava tvrdnju koju je glede hrvatskog izrekao D. M. Perlmutter: »The rule of Equi-NP Deletion is optional in the case of subject-subject identity, while in the case of object-subject identity Equi-NP Deletion does not apply at all.« (1969:16). Perlmutter je očito bio zaveden činjenicom da se u srpskom ne javlja kontrola infinitivizacije od strane objekta i da u srpskom umjesto infinitivnih izraza prevladavaju dopunske rečenice s veznikom *da*. Ta povezanost zavisnih *da*-rečenica i infinitivnih rečenica može na prvi pogled navesti na pomisao da su infinitivne rečenice dobivene transformacijom podizanja subjekta *da*-rečenice u položaj objekta glagola glavne rečenice, odnosno da je rečenica (31) dobivena transformacijom podizanja subjekta iz rečenice (30):

(30) *Dozvolili su da ona ode.*

(31) *Dozvolili su joj otići.*

Takav bi derivacijski proces išao u prilog tvrdnji da je dativ subjekt na nekoj apstraktnijoj razini sintaktičke analize, a bio bi i u skladu s procesom nastajanja infinitivnih dopunskih izraza kako ih objašnjavaju Kiparsky—Kiparsky (1971: 356) »Infinitives arise regularly when the subject of an embedded sentence is removed by a transformation, or else placed into an oblique case, so that in either case agreement between subject and verb cannot take place.« Analiza prema kojoj je rečenica (31) dobivena transformacijom podizanja iz rečenice (30) neprihvatljiva je iz nekoliko razloga. Prvo, transformacija podizanja subjekta moguća je uz samo malen broj glagola u hrvatskom (npr. *zvati, smatrati, proglasiti*), i to samo iz rečenica sa strukturom NP-kopula-NP, kao u (32) i (33):

(32) *Policija je smatrala da je on provalnik.*

(33) *Policija ga je smatrala provalnikom.*

Kao što se vidi iz rečenice (33), poslije transformacije podizanja ne dolazi do infinitivizacije zavisne klauzule, već imenski predikat dobiva instrumentalni padežni nastavak. Drugo, sve rečenice s infinitivom ne stoje u odnosu

parafraze s *da* rečenicama kao što pokazuju (34) i (35):

(34) *Uspjelo mu je pobjeći iz zatvora.*

(35) **Uspjelo je da on pobjegne iz zatvora.*

Treće, objekti glagola koji kontroliraju elipsu subjekta semantički su argumenti tih glagola (*dozvoliti komu, pomoći komu*), što nije slučaj kod transformacija podizanja. U *proglasiti koga krivim* objekt u akuzativu nije semantički argument glagola *proglasiti* nego je semantički argument toga glagola sadržaj cijele rečenice *netko je kriv*.

Pored već spomenutih kontrolora elipse implicitnog subjekta infinitiva, kontrolor elipse možebiti i takozvani logički subjekt u dativu:

(36) *Dosadilo mi je slušati tvoje primjedbe.*

(37) *Hladno joj je stajati na toj zimi.*

Budući da dativi u (36) i (37) nisu mogli biti dobiveni transformacijom iz dopunske klauzule, drugo bi moguće objašnjenje moglo biti da su ti dativi subjekti, ali na nekoj apstraktnijoj razini analize, kao što smatra Sridhar (1979). Postuliraje takve *dubinske* strukture bilo bi *ad hoc* rješenje motivirano željom da se objasni činjenica da i dativ može biti kontrolor elipse subjekta jer ta dubinska struktura ne bi bila potrebna za opis ni jednog drugog sintaktičkog procesa.

Prije no što pokušamo dati objašnjenje činjenice da i takozvani subjekt u dativu možebiti kontrolor elipse implicitnog subjekta infinitiva potrebno je dati nekoliko napomena o semantici subjekta u kosim padežima. Većina se autora slaže da subjekt u kosim padežima, prvenstveno u dativu, kodira semantičku funkciju doživljača. Sridhar (1979) navodi da se u kanadskom dativ javlja uz predikate koji izriču sljedeća značenja: znanje, sumnju, sud, vjervanje, percepciju, svidanje, odbojnost, želju, potrebu, nuždu, obvezu, sposobnost, fizičke i mentalne attribute, prolazna fizička stanja, inherentna i neotuđiva svojstva, rodbinske i druge odnose, te posjedovanje, a Klaiman (1981:17) daje sljedeću opću karakterizaciju subjekta u dativu: »Predications involving experiences, particularly experiences of states or conditions, that can be definitively “known” (or somehow pertain) only or primarily to the subject undergoing them are treated differently in some languages from predications involving external acts, states, or conditions, while other languages make no distinction here. Such experiences which we may call “subjective”, typically include liking and disliking, states of health or sickness, happiness and unhappiness, dreaming, feeling, remembering, thinking, embarrassment, pity, doubt, pain, thirst, hunger, sleepiness, anger, urgency, and “knowing” itself. The category of “subjective experience”, as we might call it, is paradoxically marked, in the languages that distinguish it, by describing it from an EXTERNAL point of view – that is, by putting the experiencing subject in an OBLIQUE CASE (most commonly the dative), and either making the experience itself the grammatical subject, or less commonly using an impersonal (and generally deleted) grammatical subject. Put another way, in languages

without this distinction – or viewpoint – the subject DOES or IS, or very typically, HAS these things, like everything else; in languages possessing it they HAPPEN or COME or EXIST with reference to him.«

Prema nekim autorima (npr. Sridhar 1979; Draye 1996) u jezicima u kojima postoje obje vrste subjekta (nominativ i dativ), subjekt u nominativu iskazuje veći stupanj kontrole dok dativ kodira doživljača kome se nešto dešava, kao u sljedećim primjerima:

- (38) njemački (Draye 1996:193)
Mir ekelt vor fetten Speisen.
Me-Dat nauseates before fat victuals.
»I'm nauseated by fat food / fat food nauseates me.«
- (39) *Ich ekle mich vor fetten Speisen.*
I-Nom nauseate refl before fat victuals
»I'm nauseated by fat food / fat food nauseates me.«
- (40) kanadski (Sridhar 1979:102)
avanige jvaru bantu
him-Dat fever came
»He got a fever.«
- (41) *avanu jvara(-vannu) barisikonda*
he-Nom fever(-Acc) cause-come-past
»He got a fever.«

Međutim, iako se intuitivno osjeća razlika između *Ja to znam* i *Meni je to poznato*, ona nije dovoljno sustavna da bi se mogla proširiti na sve predikate. Postuliranjem razlike u stupnju kontrole između nominativa i dativa ne može se objasniti zašto predikati *žedan*, *gladan*, *sit* imaju subjekt u nominativu, a predikati *toplo*, *hladno*, *udobno* idu s dativom. Na nesustavnost te razlike upućuju i jezici u kojima se javljaju obje konstrukcije bez jasno vidljive razlike u značenju, kao, na primjer u njemačkom (*Ich habe Hunger/Durst: Mich hungert/dürstet*).⁹

Očigledno je da su subjekti u dativu leksički određeni i unutar jednoga jezika i između više jezika i da su po svojoj distribuciji ograničeni na semantičku klasu predikata doživljavanja, ili, kako ih neki autori zovu psiholoških predikata. No iako je dativ ograničen na predikate doživljavanja, predikati doživljavanja nisu ograničeni na dativ nego se javljaju i uz imenske izraze u drugim padežima.

U tradicionalnoj je gramatici preovladavalo mišljenje da su sintaktičke, semantičke i pragmatičke funkcije nerazdvojive pa otuda proizlazi veliki broj atributa uz pojam subjekt (logički subjekt, psihološki subjekt, obavijesni subjekt,

⁹ U te semantičke razlike ne ubrajamo razlike u značenju između rečenica kao što su *Njoj je hladno* : *Ona je hladna*, u kojima razlika u značenju ne proizlazi iz stupnja volje ili kontrole subjekta. U *Ona je hladna* subjekt nije doživljač, nego se subjektu pripisuje određeno svojstvo.

valencijski subjekt). Svi ti atributi ukazuju na nepodudaranje subjekta kao gramatičkog pojma sa semantičkom funkcijom agens i pragmatičkom funkcijom tema.¹⁰ Kao što je poznato iz engleskog, subjekt u tom jeziku uopće ne mora biti semantički argument predikata i ne mora imati pragmatičku funkciju. Primjer za to su *it* u meteorološkim predikacijama i *there* u egzistencijalnim rečenicama. Semantički prazan element *there* ima sva relevantna obilježja subjekta kao sintaktičke kategorije, kao na primjer, podizanje iz dopunske klauzule u subjekt (42) ili objekt (43) glavne rečenice, inverziju u pitanjima (44), ponavljanje u tag pitanjima (45), pa čak i kongruenciju (46):¹¹

(42) *There seems to be something wrong with this machinery.*

(43) *They believe there to be a war in Bosnia.*

(44) *Is there a book on the table?*

(45) *There is a book on the table, isn't there?*

(46) *There's some people waiting for you.*

Japanski i filipinski jezici primjer su jezika u kojima je pragmatička funkcija tema odvojena od sintaktičke funkcije subjekt i ne korelira isključivo s jednom semantičkom ulogom (usp. Schachter 1977; Shibatani 1991). U japanskom postpozicija *wa* označava temu, a *ga* subjekt. Primjeri (47)–(51) i podaci jesu iz Shibatani (1991).

(47) *Hi wa noboru.*

sun TOP rise

»The sun rises.«

(48) *Hi ga noboru.*

sun NOM rise

»The sun rises.«

Prema Shibataniju (1991:99) »The topic sentence is a generic statement regarding a general property of the sun. [...] It is the topicless sentences that describe those events and states that have been just witnessed«. Pospozicija *wa* dijeli rečenicu na dva dijela i po tome su rečenice s temom slične binarnoj podjeli na subjekt i predikat ili, kako kaže Shibatani (1991:99), »[...] subject-predicate analysis of the Western tradition has been concerned with the properties of a topic sentence rather than a topicless sentence.«

---

¹⁰ Radi jednostavnosti izlaganja u ovom radu pojam tema upotrebljavamo u smislu u kojem se u anglističkoj literaturi koristi pojam *topic*, odnosno tema je »that entity about which the clause predicates something in the given setting.« (Dik 1989:216) i našu uporabu tog pojma ne treba miješati s temom u terminologiji Praške škole ili Hallidaya. Firbas (1964:272) definira temu u okviru komunikativnog dinamizma (CD) kao onaj rečenični element koji ima najniži stupanj komunikativnog dinamizma unutar rečenice, a Halliday (1970:161) temom smatra početni element u rečenici: »The theme is another component in the complex notion of subject, namely the 'psychological subject'; it is as it were the peg on which the message is hung...«

¹¹ Više o subjektnosti egzistencijalnoga *there* vidi u Kučanda 1990.

Da tema (označena partikulom *ang*) nije nužno i subjekt, pokazuju filipinski jezici. U (49) tema je indirektni objekt, a u (50) i (51) priložna oznaka mjesta, odnosno sredstva. Tema je u engleskim prijevodima tiskana masnim slovima:

- (49) *Gi-hatag-ang ni Juan ug libro ang bata.*
DF-give ACT GOAL book TOP child
»Juan gave the book to **the child**«
- (50) *Gi-adtu ni Juan ang estasionan.*
DF-go ACT TOP station
»Juan went to **the station**.«
- (51) *I-hiwa ang kostilo ug mangga ni Juan.*
IF-cut TOP knife GOAL mango ACT
»Juan will cut a mango with **the knife**.«

Filipinski jezici karakteristični su i po tome što u njima nema jasno definirane kategorije subjekta, nego su subjektiva svojstva raspoređena na semantičku funkciju agensa i pragmatičku funkciju teme (*topic*). Na primjer, agens je kontrolor refleksivizacije i adresat imperativa, a tema je, između ostaloga, kontrolor relativizacije i transformacije podizanja iz zavisne rečenice. U engleskom, gdje su agens i tema stopljeni sa subjektom, subjekt kontrolira sve te procese.

Kao što se vidi iz gornjeg prikaza, subjekt nije nužno i semantički argument predikata, niti je tema nužno subjekt, što znači da je subjekt morfosintaktička kategorija koju treba promatrati izdvojeno od njenih pratećih semantičkih i pragmatičkih funkcija. Što se tiče takozvanog subjekta u dativu, on ima samo jedno zajedničko morfosintaktičko svojstvo s tipičnim subjektom u nominativu – kontrolu elipse implicitnog subjekta dopunske klauzule, ali kao što pokazuju primjeri (25)–(29), to svojstvo imaju i direktni i indirektni objekt, odnosno, kontrola elipse implicitnog subjekta infinitiva nije gramatikalizirana u smislu da samo subjekt može biti kontrolor elipse. Ta činjenica upućuje na mogućnost da je kontrola elipse određena semantičkim ili pragmatičkim faktorima. Ne ulazeći u detaljniju analizu semantičkih uloga dativa, jasno je da on nema istu semantičku ulogu u *Dosadilo mu je slušati tvoje primjedbe* i *Pomogao joj je nositi cvijeće*, što ostavlja otvorenom mogućnost da je kontrola pragmatički određena. Pragmatička interpretacija nekih rečenica s dativom ionako je nužna da bi se razumjele rečenice kao što su *Otac je sinu pomogao završiti studij* ili *Muž je ženi pomogao unijeti cvijeće*. Prva se rečenica može razumjeti samo tako da je sin završio studij, a otac mu je pomogao materijalno, finansijski, moralno, ili čak na taj način da je učio zajedno sa sinom, ali nikako da su otac i sin zajedno diplomirali. U drugoj rečenici pragmatika nameće značenje prema kojem su muž i žena zajedno unosili cvijeće. Na nužnost pragmatičke interpretacije kontrole elipse ukazuju i rečenice u kojima je kontrolor elipse takozvani dativ posjedovanja:

- (52) *Smrzli su mu se prsti berući jabuke na toj zimi.*
(53) *Zavrtjelo joj se u glavi gledajući u provaliju.*

Da je dativ posjedovanja a ne subjekt u nominativu (*ruke*) kontrolor elipse, pokazuju parafraze tih rečenica. Rečenica (52) može se parafrazirati kao (52a), ali ne kao (52b):

(52a) *Smrzli su mu se prsti, dok je brao jabuke.*

(52b) **Smrzli su mu se prsti dok su (prsti) brali jabuke.*

Posesivni dativ nije semantički argument predikata, a nema ni jasnu sintaktičku funkciju ni na razini rečenice ni na razini imenske fraze, to jest, nije ni subjekt ni indirektni objekt ni atribut uz imenicu (usp. Kučanda 1996). Takav je dativ u svojoj distribuciji najčešće ograničen na dijelove tijela, rodbinske odnose među ljudima i općenito na sferu interesa referenta dativa. Stoga ne čudi da posesivni dativ kad se koristi s imenicama koje označavaju dijelove ljudskog tijela prikazuje događaj iz perspektive cijele osobe, odnosno referenta dativa, jer kada nešto pogađa dio osobe, onda to osjeća cijela osoba.

2. Zaključak

Kontrola elipse implicitnog subjekta infinitiva nije u hrvatskom samo svojstvo subjekta, što pokazuje da taj proces nije gramatikaliziran, nego da je određen pragmatičkim čimbenicima. U najvećem broju rečenica sa takozvanim subjektom u dativu, dativ je ionako jedini referentan izraz pa ne čudi što je i kontrolor implicitnog subjekta infinitiva. Pragmatička interpretacija nezavisno je potrebna i pri pravilnoj uporabi i razumijevanju rečenica s direktnim ili indirektnim objektom kao kontrolorom elipse subjekta. Glagoli koji dozvoljavaju takovu kontrolu mogu se grubo semantički podijeliti u glagole prisile (*goniti, tjerati*) ili dopuštanja (*dopustiti, dozvoliti, dati*). Da bi rečenice poput *Dopustili su mu otići* bile pragmatički primjerene, govornik mora referentu implicitnog subjekta infinitiva pripisivati izvjestan stupanj agentivnosti.

Iz dosadašnjeg je izlaganja vidljivo da takozvani subjekt u dativu nema ni jedno svojstvo tipičnog subjekta u nominativu. Kontrola elipse implicitnog subjekta infinitiva samo je prividno svojstvo koje dativ ima kao subjekt jer kontrolori elipse mogu biti i direktni i indirektni objekt i takozvani dativ posjedovanja, odnosno kontrola elipse subjekta determinirana je pragmatičkim čimbenicima. Budući da je dativ često jedini referentan izraz u takvim rečenicama, on najbolje odgovara tradicionalnoj definiciji subjekta kao »onog o čemu se govori«, odnosno suvremenoj definiciji pragmatičke funkcije *topic*. Subjekt je morfosintaktička kategorija sa svojim osobinama kodiranja i ponašanja i kako kaže Jespersen (1924), lingvistika ništa ne dobiva umnožavanjem atributa uz pojam subjekta. Dapače, gubi na svojoj preciznosti i jasnoći.

Literatura

- Aarts, B., 1997. *English Syntax and Argumentation*. Houndmills : MacMillan.
- Allerton, D. J., 1980. Grammatical Subject as a Psycho-Linguistic Category. *Transactions of the Philological Society*, 1980, 40–61.
- Andrews, A., 1982. The Representation of Case in Modern Icelandic. In: J. Bresnan (ed.) *Mental Representation of Grammatical Relations*, 427–503. Cambridge Mass.: M. I. T. Press.
- Barić, E. et al., 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Blake, B. J., 1994. *Case*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Brabec, I., M. Hraste i S. Živković, 1965. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Cole, P., and G. Hermon 1981. Subjecthood and Islandhood. Evidence from Quechua. *Linguistic Inquiry* 12, 1–30.
- Comrie, B., 1981. *Language Universals and Linguistic Typology*. Oxford : Basil Blackwell.
- Comrie, B., 1984a. Agreement as a research tool. *Proceedings of the First Eastern States Conference on Linguistics*. September 28–30, 1984. 13–26. Columbus, Ohio : The Ohio State University.
- Comrie, B., 1984b. Subject and object control: syntax, semantics and pragmatics. *BLS* 10, 450–464.
- Comrie, B., 1985. Reflections on subject and object control. *Journal of Semantics* 4. 47–65.
- Davies, W.D., 1986. *Choctaw Verb Agreement and Universal Grammar*. Dordrecht : Reidel.
- Dik, S. C. 1989. *The Theory of Functional Grammar*. Dordrecht : Foris Publications.
- Draye, L., 1996. The German Dative. In: W. Van Belle and W. Langendonck (eds.) *The Dative. Volume 1. Descriptive Studies*, 155–215. Amsterdam : John Benjamins.
- Firbas, J., 1964. On Defining Theme in Functional Sentence Analysis. *Travaux linguistiques de Prague* 1, 268–280.
- Halliday, M. A. K., 1970. Language Structure and Language Functions. In: J. Lyons (ed.) *New Horizons in Linguistics*, 140–165. Harmondsworth : Penguin.
- Jespersen, O., 1924. *The Philosophy of Grammar*. London : George Allen and Unwin.
- Kachru, Y., B. B. Kachru and T. K. Bhatia, 1976. The Notion »Subject«. A Note on Hindi-Urdu, Kashmiri and Punjabi. In: M.K. Verma (ed.) *The Notion of Subject in South Asian Languages*, 79–108. Madison : University of Wisconsin.
- Katičić, R., 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Globus.
- Keenan, E. L., 1976. Towards a Universal Definition of Subject. In: Ch. N. Li

- (ed.) *Subject and Topic*, 303–333. New York and London : Academic Press.
- Keenan, E. L. 1978. Language Variation and the Logical Structure of Universal Grammar. In: Hansjakob Seiler (ed.) *Language Universals*, 89–123. (Tübinger Beiträge zur Linguistik, 111) Tübingen : Günter Narr.
- Kiparsky, P., and C. Kiparsky, 1971. Fact. In: D. D. Steinberg and L. A. Jakobovits (eds.). *Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, 345–369. Cambridge : Cambridge University Press.
- Klaiman, M. H., 1981. Volitionality and Subject in Bengali: A Study of Semantic Parameters in Grammatical Processes. *Indiana University Linguistics Club*.
- Kučanda, D., 1990. On the Subjecthood of Existential *there*. In: M. Hannay and E. Vester (eds.) *Working with Functional Grammar : Descriptive and Computational Applications*, 73–85. Dordrecht : Foris Publications.
- Kučanda, D., 1996. What is the Dative of Possession? *Suoremena lingvistika* 41–42, 319–332.
- Mohanan, K. P., 1982. Grammatical Relations and Clause Structure in Malayalam. In: J. Bresnan (ed.), *The Mental Representation of Grammatical Relations*, 503–589. Cambridge, Mass. : MIT Press.
- Perlmutter, D. M., 1969. Evidence for Deep Structure Constraints in Syntax. In: F. Kiefer (ed.), *Studies in Syntax and Semantics*, 168–186. Dordrecht : D. Reidel.
- Perlmutter, D. M., 1980. Relational Grammar. In: E. A. Moravcsik and J. R. Wirth (eds.), *Syntax and Semantics 13. Current Approaches to Syntax*, 195–229. New York and London : Academic Press.
- Perlmutter, D. M., 1983b. Personal vs. Impersonal Constructions. *Natural Language and Linguistic Theory* 1, 141–200.
- Perlmutter, D. M., 1984. Working 1s and Inversion in Italian, Japanese and Quechua. In: D. M. Perlmutter and C. G. Rosen (eds.), *Studies in Relational Grammar* 2, 292–330. Chicago : Chicago University Press.
- Schachter, P., 1977. Reference-related and Role-related Properties of Subjects. In: P. Cole and J. M. Sadock (eds.), *Syntax and Semantics 8. Grammatical Relations*, 279–306. New York and London: Academic Press.
- Shibatani, M., 1991. Grammaticization of Topic into Subject. In: E. Closs Traugott and B. Heine (eds.) *Approaches to Grammaticalization*, Volume II, 93–133. Amsterdam : John Benjamins.
- Sridhar, S. N., 1976. Dative Subjects, Rule Government, and Relational Grammar. *Studies in the Linguistic Sciences* 6, 130–151.
- Sridhar, S. N., 1979. Dative Subjects and the Notion of Subject. *Lingua* 49, 99–125.
- Težak, S., i S. Babić, 1969. *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Težak, S., S. Babić, 1992. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Zaenen, A., J. Maling and H. Thráinsson, 1985. Case and Grammatical Functions. The Icelandic Passive. *Natural Language and Linguistic Theory* 3:4, 441–483.

On the notion logical subject

Summary

This paper discusses syntactic, semantic and pragmatic aspects of the analysis of the so-called logical subjects. Logical subjects are characterised by two anomalous coding properties: oblique case marking and the lack of agreement. On the other hand, it is argued in the literature that cross-linguistically logical subjects can control reflexivization and the ellipsis of the implicit subjects of the infinitives. These two properties are typical subject properties and hence logical subjects (most frequently datives) must be subjects at some level of analysis. This paper argues that Croatian does not provide any evidence in support of the claim that datives are subjects. In Croatian, only nominatively marked subjects can antecede reflexives. Putative dative subjects can control ellipsis of the implied subjects of infinitives, but this is not an exclusive subject property in Croatian since direct objects in the accusative and indirect objects in the dative can also control subject ellipsis. The fact that dative possessors are also possible controllers of subject ellipsis suggests that this phenomenon is pragmatically determined. Croatian is shown to provide considerable evidence against and no evidence for the treatment of datives as subjects.

Ključne riječi: logički subjekt, refleksivizacija, kontrola, infinitivizacija
Key words: dative subjects, reflexivization, control, infinitivization